

**ВИХОВАННЯ І РОЗВИТОК ДУХОВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ У
ПРОЦЕСІ ОЗНАЙОМЛЕННЯ З МИСТЕЦТВОМ ОЗДОБЛЕННЯ
УКРАЇНСЬКОГО ЖИТЛА**

Анотація. У статті розповідається про становлення та розвиток духовних сил особистості майбутнього вчителя у процесі осмислення ним мистецтва оздоблення українського житла. Отриманий студентами духовно-емоційний досвід становить основу формування їх високої культури, тонкого світосприймання і здатності виразити всю гаму відчуттів за допомогою різних засобів мистецтва.

Ключові слова: духовний розвиток, національне виховання, формування особистості, мистецтво оздоблення українського житла.

Аннотация. В статье рассказывается о становлении и развитии духовных сил личности будущего учителя в процессе осмысления ним искусства украшения украинского жилища. Полученный студентами духовно-эмоциональный опыт является основой формирования их высокой культуры, тонкого мироощущения и способности выразить всю гамму чувств с помощью разных средств искусства.

Ключевые слова: духовное развитие, национальное воспитание, формирование личности, искусство украшения украинского жилища.

До найважливіших завдань національної освіти належать відродження українських мови, традицій та обрядів, культури; виховання національної самосвідомості, гуманістичної моралі, нового типу мислення. Визначальною постаттю у навчально-виховному процесі школи є учитель. Справжнім учителем може стати людина з високими моральними якостями та рівнем культури, яка розуміє, що шлях до професії потребує праці над собою, постійного вдосконалення. Учитель повинен сприяти духовному розвитку людини, становленню її особистості, вихованню кращих моральних якостей. Людина завдяки сприйманню мистецтва та власній творчості активізує емоції,

викликає до життя творчу уяву, стимулює фантазію, пробуджує духовні відчуття.

Мета нашого дослідження – проаналізувати вплив традиційного народного мистецтва оздоблення українського житла на виховання і розвиток духовності особистості майбутнього вчителя, який зможе використовувати отриманий запас знань, умінь і навичок у навчанні і вихованні учнів.

Проблему духовного потенціалу особистості досліджували Б. Ананьєв, Т. Артем'єва, Н. Лейтес, К. Платонов, С. Горбенко, Л. Побережна, О. Рудницька, О. Щолокова Л. Ракітянська та ін.. На думку Н. Кічук, ядром творчого потенціалу особистості виступає духовність у силу того, що вона ґрунтується на домінуванні певної системи духовних цінностей і відображає світосприймання особистості [3; 5].

В українському педагогічному словнику духовність тлумачиться як індивідуальна вираженість у системі мотивів особистості двох фундаментальних потреб: ідеальної потреби пізнання й соціальної потреби жити, діяти для «інших». З категорією духовності співвідноситься потреба пізнання світу, себе, смислу і призначення свого життя. Людина духовна в тій мірі, в якій вона задумується над цими питаннями і прагне дістати на них відповідь. Втрата духовності рівнозначна втраті людяності. Формування духовних потреб особистості є найважливішим завданням виховання [1, с. 106].

Закладаючи підвалини розвитку духовності в школі, дослідники стверджували, що національне виховання «мусить викликати усі ті емоції, які підносять Красу, Ціну, Вартість життя, зміцнюючи Любов, і прихильність до людей – творців мистецтва», оскільки, як відзначає С. Русова, «тільки мистецтво дає нам змогу заглянути в чужу живу душу, пережити її горе, її радощі; мистецтво викликає в нас інтерес, зацікавлення до іншої людини і її духовного життя» [6, с. 29].

Модель підготовки вчителя в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини спрямована на досягнення студентами

глибинних знань українців щодо світобудови, їх високого естетизму в різних сферах життя, особливо в облаштуванні, мистецькому оздобленні житла.

Нагромаджений молодією людиною під час навчання в педагогічному університеті (особливо при вивченні дисциплін гуманітарного та мистецького циклів) духовно-емоційний досвід сприяє формуванню особистості з високою культурою, тонким світосприйманням і здатністю виразити всю гаму відчуттів за допомогою різних засобів мистецтва.

Традиційне народне житло – це символ космічного взаємозв'язку із Всесвітом: символ батьківщини, родинного затишку; символ тепла і доброти; материнської любові; символ світосприймання. У світовій символіці житло, зокрема будинок (хата) символізувало жіночий аспект світотворення, а також сховище мудрості, традиції, життя.

У світоглядних уявленнях наших пращурів хата за світовою вертикаллю подібна до дерева життя: підмурок, призьба – корені, стіни – стовбур, дах – верхів'я. Три яруси житлового простору відігравали важливу символічну роль у взаємозв'язку обжитого простору з Всесвітом. Нижній ярус – то стіни з підпиччям, лави – межа світу наземного і підземного. Верхній ярус і стеля хати – це нібито небо, а сволок виконує роль охоронця оселі, лінії, на якій вона тримається і яку не сміють переступити злі духи. Елементи середнього ярусу – стіни, двері, вікна, простінки – це проміжок між ідеалізованою небесною сферою і підземним світом. Вікна і двері виступали в ролі канатів спілкування людини з навколишнім, наділялися магічними властивостями оберегів житла [2, с. 18].

Найсвятіше місце в хаті – покуть. В давні часи у ньому розвішували вишиті рушники, розміщували писанки. Після впровадження християнства тут розмістили ікони Ісуса Христа і Божої Матері, які обрамляли рушниками. Стіни, вікна, двері, карниз печі, поріг були орнаментовані з використанням червоного, синього і жовтого кольорів, які містили у собі магічну та символічну інформацію. Польський письменник Ю. Крашевський у XIX ст. про українську хату писав так: «Є піч, на виступі якої горять смолисті скіпки. В глибині –

кросна, колиска, стіл, оточений лавками. Біля дверей цебер, коцюба. На полицях горщики і стара кварта. В куті під іконою «Діві Марії» – хлібна діжа, над дверима і вікнами – хрестики і символічні знаки ...». В. Г. Кузь подає такі цінні відомості про піч: «...вона колись була жертовником, священним місцем, біля якого проходили певні ритуальні дійства. Дівчатка вже у підлітковому віці вчилися доглядати піч: підмащувати, білити, розмальовувати орнаментом, а значить прилучалися до праці, формували смак, вчилися у буденність вносити елемент свята та краси» [4, с. 74]..

Разом із вишитими рушниками, домотканими доріжками та мальованими коминами, що здавна прикрашали хату і захищали її від ворожих людині сил, українське житло становило цілісну систему і слугувало своєрідною візиткою українців як нації у світі.

Внутрішня площа хати, її забудова по всій Україні була схожою, хоча у кожній місцевості у внутрішньому інтер'єрі відбивалися як національні, так і регіональні етнічні риси життя українців. Традиційно українська хата мала троє вікон: покутнє, застольне та навпроти печі. У багатьох було ще маленьке віконце над піччю. Вікна – «очі» хати, що освітлюють житло, «зв'язуючи замкнутий, внутрішній простір з безмежжям зовнішнього світу».

Комунікативну функцію зв'язку хати з навколишнім світом здійснювали поріг та стіни. Із сіней були входи до хати, до комори, на горище. Тут зберігалось зерно, речі, кошики, жорна. У сінях були полиці для посуду. Тут тримали борошно, картоплю, молоко, інші продукти. Коморі люди здавна приписували чудодійну силу.

Зовнішнім оберегом хати була призьба. Її обводили рудою глиною, застеляли домотканими доріжками. Призьба виконувала не тільки господарські функції (утеплювала хату, була місцем, де сушили мак, провітрювали часник, цибулю), а й мала своєрідну роль об'єднуючого начала, де збиралася разом родина. Крім того, призьба мала символічне коло, що замикало простір хати, оберігала її від посягання злих сил.

Українська хата, як правило, виходила до вулиці причілковими стінами, тому декоративно оздоблювалися і фронтони, де часто дах завершувався фігурною оздобою у формі кінської голови, вона вважалася оберегом від злих сил. У деяких місцевостях на гребені з обох боків зустрічалося різьблене зображення змії, образ якої символізував вічність, мудрість і життя. Інколи фронтони прикрашалися великими розетами – символом сонця, також зображеннями птахів, квітів.

А. Данилюк називає українську хату історичним явищем, стверджує, що її «генетичне коріння сягає глибини віків». Маючи такі прекрасні символи, наш народ зберіг і досьогодні свою історію, культуру та щедру душу. А українська хата мислиться нескінченним ланцюгом людських долі, що простягнувся аж у Всесвіт.

Таким чином, у наших предків кожна хата являла собою завершений твір мистецтва, побудований за законами краси й досконалості. Українські жінки старанно прикрашали хату вишитими рушниками, тканими килимами, настінними розписами, створювали світ краси, за допомогою якого формували естетичні смаки нації.

Постійно удосконалюючи свої знання про народне житло як «категорію української духовності», студенти прилучаються до глибинних витоків нашої ментальності, вчать бачити у найближчому оточенні прекрасне, виношують в собі почуття святості щодо всього рідного. В. Г. Кузь зазначав: «Українці ставляться до рідної хати з релігійною святістю, вона для нас є джерелом істини, пірнувши до якого, відновлюєшся, воскресаєш, очищаєшся, мов на сповіді» [4, с. 99].

Згодом упродовж навчання у студентів виникає неабияке бажання на основі традиційного творити щось нове, забезпечуючи у такий спосіб розвиток етнічних мистецьких традицій. Одночасно у процесі творчої діяльності студентів відбувається їхнє духовне зростання, виникає відчуття тонкощів мистецтва, здійснюється такий потрібний в наш складний час «катарсис душі». Впевнені, що в майбутньому високодуховні вчителі-особистості зможуть

виплекати далеко не одне духовно багате покоління українців, яке шануватиме наші неперевершені мистецькі надбання та дбатиме про їх збереження і розвиток.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376с.
2. Данилюк А. Українська хата / А. Данилюк. – К.: Наукова думка, 1991. – 108 с.
3. Кічук Н. В. Формування творчої особистості вчителя в процесі вузівської професійної підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: спец. 13.00.01 «Теорія та історія педагогіки» / Н. В. Кічук. – Київ, 1993. – 31 с.
4. Кузь В. Хата як виховний простір / Кузь Володимир // Гірська школа Українських Карпат. – 2006. – № 1. – С. 94–99.
5. Олексюк О. М., Ткач М. М. Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва: навч. посіб. / О. Олексюк, М. Ткач. – К.: Знання України, 2004. – 264 с.
6. Русова С. Націоналізація школи / С. Русова // Вибрані педагогічні твори. – К.: Освіта, 1996.